

DAGENS FRÅGOR

Den 12 april 1940.

Den ryska segerfreden. Den bedömning av den finsk-ryska freden, som hittills fått uttryck i svensk och utländsk press, har tvivelsutan gjorts på för kort sikt för att kunna göra anspråk på att stå sig inför historien. Tydligt är, att den naturliga pessimism, den utlöst, blivit mera markerad därför att det skedda synes så starkt kontrastera mot det som presterats av det utomordentliga finska försvaret. Tydligt är också, att de dagliga rapporterna från finska högkvarteret, så sakligt och korrekt de än återgävo lägena på frontens skilda delar, likväl icke, och av helt naturliga skäl, kunde giva en uttömmande bild av läget i stort. Detta läge har emellertid i medio av mars påtagligen av Finlands militära ledning bedömts mindre gynnsamt än allmänheten i allmänhet föreställde sig. Under sådana förhållanden synes det, med hänsyn till vad man känner om denna lednings kapacitet, knappast rätt att betrakta freden såsom *alltför* dyrköpt. Vad beträffar uppfattningen i utlandet, måste denna, särskilt i de krigförande länderna, självklart präglas av den betydelse för läget i stort, man vill tillmäta det skedda.

Göres ett försök att bedöma den ingångna freden, sådan den ter sig i första hand för de båda parterna och i andra hand för allmän krigföringssynpunkt, synas bl. a. följande reflexioner kunna göras.

Det har från mer än ett håll uttalats, att den 13 mars var den svarstaste dagen i Finlands historia. Detta är sant, om man räknar Finlands historia från 1918. Men i Sverige-Finlands historia finnas svartare dagar. 1743 års fred var mera deprimerande, dels därför att den släppte det ryska väldet längre in i sydvästra Finland, men dels och framför allt därför att den föregicks av den nesliga kapitulationen vid Helsingfors, vars moraliska följder voro så fruktansvärda, att deras skugga låg kvar ännu över 1808 års Sverige-Finland. Vårt sista krig med Ryssland utmärktes visserligen för den svensk-finska arméns del av lysande enskilda bragder, vilkas inspirerande verkan varit av oskattbart värde. Men den konkreta sanningen om detta krig är den, att det på försvarssidan karakteriserades av en alltigenom undermålig ledning och en diletantmässig befälskår, varav följden blev oavslutlig reträtt för en fiende, som — och detta är det värsta — icke var väsentligt överlägsen. Detta krigs militära förlopp och politiska resultat bli inför det nu skedda än mer ofattbara än förut. Mot bakgrunden av de båda sista svensk-finsk-ryska krigen framstår den 13 mars 1940 icke i mörker utan i ljus. Ty den dagen slutade Finland kriget med bevarad självständighet och frihet efter ett försvar, vars motstycke kanske ännu intet folk presterat, ett försvar sådant, att det, när de blödande såren läkts, blir en andlig kraftkälla, som kommer att uppväga blodsförlusterna.

Det har sagts, att Finlands försvarsläge blivit starkt försämrat ge-

nom avträdelserna. Detta är sant och måste understrykas, på samma gång som det bör observeras, att skillnaden nu mot förut mera berör graden än arten. Till sin art har Finlands läge alltid varit och måste förbliva präglad av den ofantliga underlägsenheten i maktresurser i förhållande till grannen, en underlägsenhet, som gör, att Finland aldrig *i längden* kan *ensamt* hindra ett i övrigt ostört invasionsföretag från denne grannes sida. Detta läge har alltjämt varit känt, erkänt och omvittnat av både finsk och svensk militär. Finlands ensamma kamp måste alltid bli en kamp om tid; skillnaden nu mot förr blir den, att Finland numera i ett mycket tidigt skede, helst omedelbart efter krigsutbrottet, behöver ett tillskott av försvarskrafter för att kunna hålla den genom Nässets förlust vidgade sydostfronten och såmedelst utnyttja de goda försvarsmöjligheter, som passterrängen mellan sjöarna erbjuder. Härur bör den civile lika väl som militären kunna draga den slutsatsen, att faran ryckt Sverige närmare, och att denna fara kan med god utsikt till framgång avvärjas endast om den finska fronten med svensk hjälp hålles.

På vissa håll i utlandet kunna tendenser spåras att med anledning av det skedda söka framkalla en defaitistisk stämning i Norden. Det har sagts, att Ryssland nu griper med sin klo om Finland och icke lär släppa bytet. Gent emot detta må framhållas, att Rysslands omfattande läge i förhållande till Finland var förhanden före freden, främst på grund av gränsens geografiska beskaffenhet, vidare till följd av Rysslands kostnadsfritt erhållna strategiska in-teckningar i Baltikum, det hela slutligen poängterat och skärpt genom anläggningar sådana som Murmanbanan och över densamma ledande tvärvägar och genom militarisering av Murmanskområdet. Dessa förhållanden, icke den nu slutna freden, äro de avgörande elementen i Finlands läge, och detta läge förbättras icke, förrän Ryssland på ett eller annat sätt blir omskapat till en icke-aggressiv makt.

Det har sagts, att de gjorda avträdelserna äro lika stora som eller större än vad Ryssland krävde före kriget, och det har satts i fråga, huruvida icke av denna anledning krigets offer varit förgäves. Denna uppfattning tager icke hänsyn till de avgörande faktorerna. Vad Ryssland vunnit, har det fått köpa dyrt, fruktansvärt dyrt. Hade det, såsom i Baltikum, fått sina krav igenom för intet, torde det icke länge stannat vid dem. Hur länge Ryssland nu kommer att hålla freden, vet ingen, liksom ingen vet, vad Ryssland för sin del vill söka inlägga i denna fred. Men vad Ryssland och hela världen nu vet, är det, att Finland både vill och kan kämpa för sin frihet, och att det föredrager strid till det yttersta framför att låta underkua sig. Men framför allt: Finland har visat sig vara en makt, som är värd att stödja, en makt, vars bundsförvantskap är eftersträvansvärt. Finlands kamp och den fred det slutit hava också visat sig vara de mest positiva faktorer i riktning mot bildande av ett nordiskt försvarsförbund, vilket man vill hoppas snart skall vara verklighet.¹

¹ Uppsatsen är skriven i mars (*Red. av Svensk Tidskrift*).

Det har sagts, att Ryssland vunnit en segerfred, och i Sovjetriket firas segern som en lysande triumf för de ryska vapnen. Naturligtvis har man efter gängse terminologi rätt att tala om seger, eftersom Ryssland lyckats genomdriva vissa territoriella krav. Men någon triumf för de ryska vapnen kan man knappast med fog tala om. Sällan eller aldrig har en angripare disponerat en så ofantlig övermakt mot en liten stat, som kämpat ensam, sällan eller aldrig har en angripare av sin mindre motpart tillfogats så fruktansvärda förluster i människor och material, och sällan eller aldrig i historien har under för angriparen så gynnsamma politiska och militära förhållanden en terrängvinst ernåtts först efter så lång och hård strid.

Man kan ju också fråga, hur många det är, som i själ och hjärta fira denna så kallade segerfred i Ryssland. Knappast lär den framkalla några glädjekänslor hos det ryska folket i gemen, vilket fått vidkännas blodsförlusterna och alla andra umbäranden, kriget medfört, och vilket icke heller i fortsättningen torde komma att på något sätt finna sina villkor förbättrade genom det vunna. Knappast lär heller känslan av triumf vara överväldigande hos de överlevande av de mot Finland insatta trupperna, vilka på alla fronter fått uppleva saker, som sent torde komma att utplånas ur deras minne.

Vad är det Ryssland vinner? Det har slitit ett blödande stycke ur Finlands kropp, ett kärt och för Finland dyrbart stycke land. Men blir Ryssland rikare därför att Finland, dess alltigenom fredliga och ofarliga granne, blir fattigare? På människor blir Ryssland icke rikare. De levande fly som för pesten undan »befriaren». Icke ett liv kommer att hälsa honom välkommen. Men två hundra tusen av hans eget folk ligga döda på dess jord; de skola hopas i massgravar eller undanskaffas genom eld, innan levande människor på nytt kunna bo där. Två hundra tusen före detta människor, som drivits fram mot ett mål, de icke kände, och mot fiender, mot vilka de icke hade någon sak. Om litet var av oss skyndat att i första ingivelsen beteckna detta som en rysk segerfred, om vi som vinst beteckna en avfolkad men med denna hemska dödens skörd beströdd landremsa, så torde orsaken närmast vara den, att vårt kulturmedvetande ännu icke frigjort sig från gamla fördomar och tankebanor, och därefter den, att vår tid, som inför historien skall stå till svars för det totala krigets uppfinning och accepterande, taxerar människovärdet lägre än alla andra värden.

Om det invändes, att Finland också lidit blodsförluster, så bör det påpekas, att även dessa blodsoffer komma på angriparens skuldkonto, icke på finska mäns. På samma skuldkonto komma de många förstörda finska städerna och byarna. Förstörelsens upphovsmän hava icke erbjudit sig att återuppbygga dem, ehuru de säga sig vilja återupprätta gott förhållande med den lemlästade grannen. Men bebyggelsen skall resas ur askan med hjälp av gåvor från en kulturvärld, vilken står oenig i mycket men dock enig i moralisk avsky för historiens hittills mest barbariska krigföring. En seger av någon art är det icke som vunnits, vare sig inför samtid eller inför eftervärld.

Om man säger, att bolsjevismen vunnit terräng genom detta krig, tager man av allt att döma miste. I Finland ha de sista resterna av partikularism försvunnit genom detsamma. I andra länder bereder man sig tydligen att på allvar utrota de kommunistiska cellerna. Det är möjligt, att Stalin och Molotov intala sig, att de vunnit en framgång för sin politik, men denna politik kan i varje fall icke vara det ryska folkets, knappast ens det kommunistiska partiets. Det är en politik med anor från de gamla dynastiska envåldstiderna, vilken politik betraktade erövring av land som en personlig vinst för makt-havaren. I vår tid, påpekar Normann Angell, lever begreppet erövring på en fiktion. Han åsyftar det förhållandet, att kulturen skapat andra och bättre möjligheter att avvägbringa för båda parterna nyttig samverkan mellan grannfolk, att genom fredliga förbindelser öka »livsrummet» för både den ena och den andra. Han hänvisar härvid till sådana exempel som att Förenta Staterna av praktiska skäl velat göra sig av med de erövrade Filippinerna, och att till och med återerövringen av Elsass-Lothringen ekonomiskt varit till mera skada än nytta för Frankrike. Det är sant, att erövrade landområden kunna ha betydelse för andra ändamål, till exempel militära; och det är sannolikt, att den ryska ledningen främst häri ser Moskvafredens betydelse. Denna betydelse är i själva verket sådan, att den, så snart den nuvarande onaturliga politiska konstellationen upphör, måste verka provokatoriskt på en tredje makt, nämligen Tyskland. Det är alltför vanskligt att söka förutsäga något om framtiden, men det är en gammal historisk erfarenhet, att anfallskrig föder nya krig, d. v. s. nya lidanden för det folk, som vunnit »segern».

Det är sålunda för Europas framtida uppbyggnad av den största betydelse, att anfallskrigets *raison d'être* principiellt tages upp till prövning ur tidsenliga synpunkter, icke enbart moraliska utan även sakliga. Det europeiska statssamfundet har under århundradenas lopp utvecklats till ett statiskt system, som varken behöver eller för längre tid tolererar en imperialistisk dynamik. Därför ha de tyska erövringarna av Tjeckoslovakiet och Polen utlöst ett stormaktskrig, som, hur det än utfaller, med all sannolikhet icke kommer att göra det tyska folket lyckligare; med visshet kan endast så mycket sägas, att detta krig, om det fullföljes till det yttersta med »segern» som mål, kommer att tillfoga såväl det tyska folket som dess motparter oändliga lidanden. Då, om icke förr, kommer man kanske att fatta, att det verkliga »livsrummet» är något annat än en geografisk besittning.

Det finns två sätt att skriva krigshistoria. Det ena, det vedertagna, som vi litet var gjort oss skyldiga till, består i att man studerar och bedömer operationerna såsom sådana, under det man abstraherar från allt, som kan vara ägnat att störa den rent militära bilden av desamma. Betraktelsesättet blir då det, som Napoleon uttryckte i orden: »Styrkan av en armé erhålles, liksom kraften i en maskin,

genom att multiplicera massan med snabbheten.» Där finnas — alltjämt enligt fältherrens och den med honom identifierade historie-skrivarens betraktelsesätt — inga själar i en sådan armé, inga människor, utan blott kuggar i en mekanism. Därför kunde samme fältherre vid ett tillfälle, då han hade gott om kuggar, säga: »Jag kan ha råd att förbruka trettiotusen man per månad.» Den ryska krigföringen på Karelska näset är en exakt tillämpning av det napoleonska maskinschemat och lärer väl därför av den från Clausewitz vedertagna militära historieskrivningen bedömas såsom riktig och kanske på sitt sätt föredömlig. Ett annat sätt att skriva krigshistoria, vilket man vill hoppas skall framdeles finna företrädare inom militärvetenskapen, är det, som söker sig fram till en helhetssyn. Ett krig, ett fälttåg, en operation kan enligt ett sådant betraktelsesätt aldrig bedömas lösryckt ur sitt större sammanhang. Därmed faller bland annat försvaret för maskin- och kuggschemat, ty det mänskliga kan i längden icke ostraffat bortelimineras ur något mänskligt företag, icke ens ur kriget. Måhända var insikten därom en bidragande orsak till att den ryska ledningen fick brått att komma till ett slut på detta krig. En tysk officer, Pintschovius, har i en för ett par år sedan utkommen bok (»Die seelische Widerstandskraft im modernen Kriege») berört samma tema, i det han säger, med syftning på straffhot såsom disciplinerande medel: »Slag nu för tiden äro så fruktansvärda, att det icke längre finns något verksamt medel att hota den enskilde med.» Han menar att det finns en gräns för hållbarheten av en krigsmaskin, bestående av levande kuggar, även i vårt människoföraktande tidevarv. Det torde väl, till syvende och sist, vara förkänslan därav, som förorsakar den egendomliga stiltjen på västfronten.

Det sist antydda betraktelsesättet sätter sålunda människan på sin plats igen. Det finska försvaret ger en direkt och sakligt påträngande anledning därtill. Här var det icke kuggar i en maskin utan själar, enskilda, för stridens syfte brinnande själar, som utförde handlingar, vilka sammantagna bildade operationer. Och resultatet blev lysande. Det synes vara epokbildande i krigshistorien, nämligen så till vida, att mindretalet visat sig under vissa betingelser med utsikt till framgång kunna taga upp försvaret mot en både numerärt och materiellt mycket överlägsen angripare. Krigskonsten har, trots sin nutida högtekniska betoning, ja, delvis på grund därav, bjudit försvaret fördelar över anfallet, som, rätt utnyttjade, kunna bliva avgörande. Därför skall och måste det finska försvaret bliva en maning och en eggelse för de små folken att icke misströsta utan frejdigt se framtiden an under oavlätlig strävan att med alla till buds stående krafter utbygga sina försvarsanstalter. Men det måste ske planenligt. Och att planenligheten för vår del kräver att synen vidgas till betraktandet av Sverige—Finland såsom en försvarspolitisk enhet, har genom det avslutade kriget blivit uppenbarare än förut.

T. Holm.

»Hur vi förlorade Norrland.» — För femtio år sedan utkom en anonym liten skrift med titeln »Hur vi förlorade Norrland». Dess innehåll var en skildring av de händelser, som slutade med att Sverige efter ett förutsatt krig mot Ryssland nödgades avstå en stor del av övre Norrland, medan Norge fick släppa ett motsvarande område. Broschyren, som väckte stort uppseende både inom och utom Sverige, utkom åren 1889—90 i tre upplagor. Dess författare befanns vara greve L. W. A. Douglas, då godsägare och kommunalman i Östergötland men snart ledamot av första kammaren, utrikesminister, landshövding och riksmarskalk.

Det lilla häftet var ett ord i rättan tid. Sveriges utrikespolitik var under 1800-talet »att icke ha någon utrikespolitik alls». För många svenskar var ju detta en idyll, och man ägnade sig åt att diskutera rösträtt och tullar, medan försvaret fick sköta sig efter gammal vana på torp och boställen. Indelningsverkets ersättande av en värnpliktsarmé hade blivit aktuellt, men reformen var svår att få igenom.

Norrland hade länge fått dela utrikespolitikens öde att vara något för allmänheten ganska främmande. Den som önskade göra en järnvägsresa mot norr, kunde 1889 endast komma till Anundsjö. Landsvägarna hade i vissa älvdalar börjat söka sig inåt land från den gamla kustlandsvägen, men eljest hade man endast de gamla vattenvägarna att hålla sig till. Jordbruket var ännu ganska primitivt, men åtgärder började vidtagas för dess höjande. Malmen från Gällivare Malmberg började just fraktas med järnväg till Luleå för att därifrån utskeppas. Ett engelskt bolag hade fått koncession på detta järnvägsbygge, men villkoren kunde ej uppfyllas och 1890 måste järnvägen avträdas, varvid svenska staten övertog linjen. Om äganderätten till de stora malmfälten stredo svenska och utländska, statliga och privata intressen med varandra. Skogen gav en icke obetydlig massa sågade varor, och vissa personer gjorde sig därav goda förtjänster, medan andra blevo mindre förmögna.

Douglas hade emellertid tillbragt lång tid i Tyskland, där han 1869 blev student. Han hade fått ögonen mer öppna än vad som var vanligt hos svenska folket, och han hade tydligen lärt sig en hel del av ledande män i det tyska riket. På sina håll ansågs han nog vara alltför starkt påverkad av tysk mentalitet. Han förstod dock, att man i det germanska Tyskland ej gärna såg de ofta nog ensidiga sympatier, som i Sverige funnos för Frankrike, där man efter 1871 beredde sig på att hämnas förlusten av värdefulla provinser. Å andra sidan stod det klart för honom, att Ryssland endast tillfälligt gjort halt vid Torneälven för att vid lägligt tillfälle vara redo till ett nytt steg mot väster, där en isfri hamn vid Atlanten var ett av målen. Denna hamn hette då Victoriahavn, numera Narvik, och många tecken syntes tyda på att en järnväg från Luleå över Malmberget och Kiruna skulle sluta just här. För Ryssland var ju detta ett mycket lockande perspektiv.

Den lilla broschyren kan sägas vara aktuell ännu efter femtio år. Dess innehåll är i korthet följande. Den svenska riksdagen hade ju

länge sysslat med partistrider och tullfrågor, medan försvaret fått stå tillbaka och blivit mycket föråldrat i fråga om organisation, beväpning o. s. v. Man gav ej akt på vad som rörde sig ute i Europa, där det drog ihop till stort oväder. Sverige isolerade sig allt för mycket, särskilt från Tyskland, som hade stora intressen att bevaka vid Östersjön. Under dessa förhållanden kom kriget mellan olika europeiska stormakter fullständigt överraskande liksom de flesta krigsutbrott. Situationen påminner i hög grad om 1914, men samtidigt har författaren även förutsett vad som skedde hösten 1939 på ett annat håll.

Det förutsattes sålunda, att Frankrike söker taga hämnd på Tyskland medan Ryssland blandar sig i Balkanstaternas affärer. I sin väldiga kamp mot grannen i väster vill Tyskland ha ryggen fri och sluter därför fred med Ryssland. Under tiden har Tyskland förgäves sökt allians med Sverige, som därför utlämnas åt Ryssland. Medan det stora kriget rasar på kontinenten, iakttaget Sverige sin neutralitet men saknar medel att värna denna, och från rysk sida meddelas, att man betraktar varje förstärkning av Sveriges försvar såsom en ovänlig handling. Mot hösten kommer så ett ryskt ultimatum att en stor del av övre Norrland med dess malmfält bör avträdas till grannen i öster, som även önskar få Nordnorge med den nya lilla staden Victoriahavn, fiskerierna vid Lofoten m. m. En diskussion av dessa krav anses vara onödig, då ryska trupper redan stå vid Torne älv och en rysk eskader just passerat Öresund.

Den svenska armén sammandrages nu efter mobilisering till Bollnäs, men förberedelserna taga en tid av ett par månader, och under tiden kommer vintern. Nödig utrustning för ett vinterfälttåg saknas, och de närmaste månaderna måste därför tillbringas i kvarter i olika mellansvenska städer. De idylliska lägerplatserna med sina sommarbaracker kunna ej användas denna årstid, men inkvarteringen i städerna kostar stora summor och är ej lämplig för truppersnas moral. Ryssarna äro väl rustade men draga ej ned mot söder utan nöja sig med att hastigt besätta det helt försvarslösa landet i norr samt städerna i Nordnorge. När den svenska armén på våren drager ut mot norr och möter fienden vid Umeå, befinnes det att såväl dess beväpning som utbildning är underlägsen fiendens, och de svenska soldaternas tapperhet är till ingen nytta. De gamla indelta knektarna kunna ej följa med i striderna, det är brist på befäl, och hästarna ha slitit ont under vinterns övningar samt kunna ej ersättas. Slutet blir därför att svenska regeringen och riksdagen måste finna sig i att avträda landet ovanför Lule älv, och Norge avskäres i trakten av Bodö.

Det lilla häftet väckte stort uppseende. Det var en verklig appell och snart började försvarsfrågan få en annan vändning. Härvid inverkade även flera andra faktorer, men Douglas hade en icke ringa del i förtjänsten av att den nya härordningen kunde genomföras under 1890-talet. Han började nu också taga en mera aktiv del i politiken och blev snart en bland de ledande. Försvaret samt Norrland och dess utveckling intresserade honom livligt.

Vill man verkligen förstå, hur författaren kom till den åsikt han utvecklar, så bör man något se på de förhållanden som på 1880-talet rådde i fråga om Norrland och dess försvar. Svenska armén var vid denna tid indelad i militärdistrikt, varvid Dalarna och Norrland lydde under en general med placering i Stockholm. De trupper som stodo under hans befäl voro ej stora i förhållande till landets ytvidd och betydelse för riket. Utom Dalregementet och Helsingeregemente funnos av infanteri trenne fältjägarer, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens, samt Västernorrlands Beväringsbataljon. Övriga truppförband voro Jämtlands hästjägarer samt ett batteri i Härnösand. Detta sistnämnda var avdelat från Svea artilleriregemente i Stockholm och underhölls genom en fond, avsedd för en hästjägarer i Norrbottens gränstrakter. Denna i sin tur var bildad genom att vissa rotar av fältjägarer höllos vakanta. En typiskt svensk kompromiss!

Vid det förutsatta anfallet över Torneå måste sålunda svenska trupper sammandragas från södra delarna av landet för att med järnväg föras mot norr. Härvid saknades dock vissa specialvapen, som just blivit aktuella genom kriget 1870—71, t. ex. ingenjör- och trängtrupper. Norra stambanan var ju icke heller så lämplig för trupptransporter, då den slutade i Ångermanland. Andra vägar funnos ej många mer än själva kustlandsvägen.

Genom den nya härordningen, som ju delvis var en följd av broschyren, uppsattes ett artilleriregemente samt ett dragonregemente och en trängkår för Norrland, varjämte de tre fältjägarer och beväringsbataljonen blevo fyra hela regementen. Planerna på en fästning började nu också förverkligas, sedan stambanan 1894 sammanknutits med Riksgränsbanan i Boden. Här sattes med tiden ett kraftigt lås för de norrbottniska rikedomarna. För att möjliggöra arméns uppmarsch byggdes 1890 även en genomgående landsväg från Jämtland till Boden, den s. k. militärvägen.

Den fortsatta utvecklingen av Europas historia har visat hur klart Douglas förutsade framtiden. Hans tänkta stormaktskrig hade som ovan nämndes en spelöppning, som mycket nära överensstämmer med händelserna 1914. Det andra skedet i hans skildring, freden mellan tyska och ryska rikena, inträffade ju i verkligheten först efter den återhämtning i det stora kriget, som i historien kallas Versaillesfreden — här bortses då från episoden med den tysk-ryska separاتفreden i Brest-Litovsk i början av år 1918. Vad han icke kunde förutse var revolutionerna och Finlands frigörelse. Dessa händelser fick han icke heller uppleva, ty 1916 gick han bort, mitt under det krig, vars överraskande utbrott han förutspått. Tack vare hans och andras arbete på försvarets stärkande, ej minst i norr, kunde vårt land den gången hålla sig utanför kriget.

Den lilla broschyren från 1889 förtjänar ännu i dag att läsas och begrundas. Just nu kan det vara lärorikt att se hur den ryska politiken redan för femtio år sedan bedömdes. Det stod för Douglas klart, att Torne älv av ryska regeringen icke räknades såsom annat än en myc-

ket tillfällig gränslinje. Han ansåg det vara troligt, att de ryska trupperna skulle taga ställning vid gränsen, innan förhandlingar inleddes. Härigenom skulle en viss effekt uppnås genom blotta hotet, och avgörandet skulle sedan bli ganska lätt.

Den utveckling som enligt Douglas måste komma för Europa har alltså till stora delar redan slagit in, ehuru allt icke gått på en gång utan så småningom. Hösten 1939 hade Tyskland kommit i det läget att det behövde freda sig mot öster, och det dröjde ej länge, förrän den ryska marschen började mot väster. Under de femtio åren hade emellertid gränsen mellan Norden och Ryssland flyttats tillbaka från Torneälven till Karelen. Genom Moskvafreden och den nya nordfinska tvärbanan har Sovjetunionen åter satt sig i marsch västerut på den gamla vägen mot Atlanten över Norrbottens malmberg.

R. Odencrants.

Lönenivån och rättvisan. I ett land, där arbetskraften är fritt rörlig, måste arbetslönen för industri och lantbruk tendera att utjämnas. Den stora skillnad, som i detta avseende råder i de flesta länder, måste därför synas gåtfull. Lantarbetarnas underbetalning utgör i själva verket en allvarlig social orättvisa. Och småbrukarna höra till samma kategori, dit man även kan föra skogsarbetarna. Försöken att för Sveriges del bortförklara eller bagatellisera skillnaden mellan industrins (inklusive bergsbruket) och lantbrukets (inklusive skogsbruket) lönenivå stranda på statistikens klara vittnesbörd. Så långt tillbaka som exakta uppgifter finnas, är detta fallet antingen lönenivån varit stabil eller ej. Av tillgängliga siffror framgår, att mellan perioderna 1860—1864 och 1910—1913, under vilka lönerna voro relativt stabila, de årliga lönerna i industri och bergsbruk stego med 195 %, medan lantbrukets dagslöner stego allenast med 155 %. Från mediet av 90-talet och fram till världskriget var långtidstendensen för manslöner i lantbruket i stort sett likartad som i industri och bergsbruk.

Efter förra världskriget sjönko lantarbetarlönerna mer än industriarbetarnas, och dessa senare lyckades relativt snart förbättra sin lönenivå, vilket icke kan sägas hava varit fallet med lantarbetarna. Nominallönen per år för industriarbetare m. fl. har enligt tillgängliga statistiska uppgifter sedan 1913 ökats med 60 % av utgångslönerna mera än lantarbetarnas inkomst och förskjutningen hänför sig huvudsakligen till tiden efter 1921. Detta sakförhållande är så mycket märkligare som under denna period den dagliga arbetstiden för industriarbetarna betydligt förkortats.

De självständiga brukarna av mindre och medelstora jordbruk äro knappast bättre ställda än lantarbetarna. Jordbruksregleringen har höjt priset på lantbrukets produkter, och det ekonomiska tvång, som förorsakade lönenedsättningar efter det förra kriget, har bortfallit. Den utjämning av de båda lönenivåerna, som man kunde vänta, har emellertid uteblivit. Vi befinna oss nu mitt inne i en inflation, som

nog kommer att inverka olika på lantbrukets och på industrins prisnivåer. Den diktatoriska prispolitik, som tycks vara världskrigets nödvändiga följeslagare, öppnar i varje fall möjligheter att förverkliga de krav på »rättvisa», som den fria prisbildningen ej åstadkommit.

Fabriksarbetaren med sin högre levnadsstandard behöver ingalunda prestera initiativ och självständigt omdöme i högre grad än lantmännen; av kroppskrafter fordras väl i stort sett lika mått. Arbetstiden är vida längre för den självständiga lantbrukaren och växlar efter årstiden. Varför ha då lantbrukets män sämre ställning och villkor än industriarbetarna? I korthet blir svaret, att marknadsprisen för olika yrkens produktionsmedel och produkter hittills bestämt såväl kostnaderna som bruttoförtjänsterna. Men produktionen har på nästan alla områden de sista hundra åren stigit ofantligt. För industriprodukter har emellertid efterfrågan mera hållit jämna steg med produktökningen, betraktad i dess helhet, i det att ständigt nya behov skapats och förnödenheter av alldeles nytt slag (automobiler, grammofoner m. m.) fått marknad.

Allmänhetens aptit på nyheter inom det industriella området — dit även den viktiga bostadsproduktionen kan räknas — tycks i själva verket vara omätlig. Aptiten på livsmedel stillas vid en viss punkt, varefter efterfrågan hastigt avtager. Visserligen kunna livsmedlens kvalitet och därmed penningevärde höjas betydligt, i följd varav lantbrukets avsättning i värde knappast har någon bestämd gräns. Men detta gäller i än högre grad för industrin. Produktionsökningen har därför haft olika verkan för lantbrukets och industrins produkter. De senares marknad har växt i kapp med produktökningen; ej de förras.

För jordbruket har ju en lag om avtagande avkastning av varje ny arbetsinsats ansetts gälla, och ökade mängder arbete, som nedläggas på samma jordareal, kunna tydligen ej obegränsat giva lika avkastning. Den sjunkande relativa avkastningen, som sålunda kan väntas av ökad arbetsintensitet, motväges emellertid av ständiga förbättringar av arbetsmetoder, utsäde, redskap m. m. Då prisen på lantbruksprodukter sedan många år äro i fallande, kan man tydligen ej påstå, att någon lag om avtagande avkastning behärskar lantbruket, sådant detta faktiskt utvecklats.

Industrin är visserligen ej lika beroende av de lagar, som gälla för allt *organiskt* växande och som sätta relativt snäva gränser för en utveckling av lantbrukets arbetsmetoder. Mekaniskt arbete kan fullkomnas rationellt i den mån arbetarens insikter växa. Inom lantbruket är växtcellen den viktigaste arbetaren, som den mänskliga arbetskraften får anpassa sig efter. Även växtcellen kan förädlas men tyvärr blott inom snäva gränser och på omvägar. Ofta händer med den förädlade växtcellen beklagliga återfall, som gör mödan förgäves. Den mänskliga producenten kan omlägga sitt arbetssätt i hög grad, växtcellen däremot blott föga.

För lantbrukets del är produktionen mera stabil än för industrins, vad kvantiteten angår. Vad prisen angår är det tvärtom, och detta har haft ett avgörande inflytande till lantbrukets nackdel. Under det

att för industrin en ständigt växande efterfrågan skapas, gäller för lantbruket, att denna stagnerar. När nu staten faktiskt övertagit ansvaret för de viktigaste förnödenhetens pris, och en återgång till fri prisbildning — önskvärd eller icke — åtminstone för ögonblicket är ur räkningen, borde man göra klart för sig vad man menar med den eftersträfvade rättvisan åt resp. producenter. Lika lön för lika arbete låter bra, men om arbetsresultatet så tillvida blir av olika värde, som arbetsprodukten i det ena fallet blir en vara, som redan finnes i överflöd (t. ex. brödsäd), medan i ett annat fall knapphet råder (t. ex. på bostäder, kläder och än mera krigsförnödenheter), leder en uppmuntran för *båda* dessa produktionsgrenar genom *lika* lön till föga önskvärda resultat. Vid en fri prisbildning regleras saken enkelt nog och överproduktion hindras av fallande vinst för produkten i fråga. Men huru skall överproduktion hindras, om lönen och vinsten garanteras lika för allt arbete oberoende av det ekonomiska resultatet? Jordbruket har redan nu avsättningssvårigheter. En höjning av jordbrukarnas inkomster efter »rättvisa» grunder skulle i hög grad förvärra situationen. Blott ett diktatoriskt förbud kunde hindra produktionen att följa priserna.

Rörlighet hos arbetskraften kan emellertid i rätt stor utsträckning bota följderna av orörliga priser. Genom en utströmning av arbetskraft från jordbruk till industri kan en utjämning eller justering av produktionskapaciteten uppnås. Detta skulle väl i sin tur verka utjämnande på lönenivåerna inom jordbruk och industri. Men man vill ju hos oss hålla kvar arbetskraften vid torvan, oavsett produktionens behov. Och det starkaste hindret mot arbetskraftens övergång till industrin är fackföreningarnas slutna organisation, varigenom arbetssökande från landsbygden mötas av ett obevekligt nej, när dessa vilja utföra det mera lönande — och för det allmänna mera behövt — arbetet inom industrin.

Såsom redan visats, påverkas ju livsmedelsprisen kraftigare av en produktionsökning än prisen på industrivaror, betraktade såsom en helhet. Man står här alltså inför ett dilemma: fortsatt överproduktion eller mjukare fackföreningspolitik. I det längsta kommer man väl att undvika detta dilemma genom att låta jordbrukets män kvarstå på den lägre lönenivån eller plåstra med överproduktionens följder efter råd och lägenhet. En ny fas av prisregleringspolitiken förestår dock säkerligen, och man kommer alltså att få tillfälle att höja många priser. Sker detta till förmån för jordbrukarna, växer blott faran för överproduktion.

Även för en verklig diktatur, en sådan, som ej behöver fråga efter andras mening, bleve det svårt att övertaga prisbildningens funktion och dämpa överproduktion. Utländska försök ha visat sig alltför riskabla. Och kommer verkligen en sådan näringsdiktator, bli hans syften nog helt andra. Lösningen måste helt enkelt ligga i större frihet för landsbygdens folk att följa maningen till utjämning av prisnivåerna genom fri övergång till de mest lönande yrkena.

Curt Rohtlieb.

Landstormens flutna hösten haft anledning att reflektera över det sätt, på vilket vårt försvarsväsende verkar i en kritisk tid. Den förstärkta försvarsberedskapen och den partiella mobiliseringen ha gjort sig påmint lite varstans, både hos inkallade och icke inkallade, om än naturligtvis de inkallade i alldeles särskilt hög grad haft tillfälle att göra sina iakttagelser. Det ligger därvid i sakens natur, att åtskilligt missnöje har sports, och det skall heller inte på något sätt dragas i tvivelsmål, att det inte så sällan förefunnits goda skäl för missnöjet. När ett maskineri, som bara funnits på papperet, om än aldrig så väl uttänkt, skall på kortast möjliga tid byggas upp, sättas i gång och drivas till största möjliga effektivitet, måste gnissel uppstå, åtminstone i början, och ju mindre tillslipade de olika delarna äro, desto värre gnissel.

Författaren till dessa rader tänker inte utöka de missnöjdas kör. Avsikten är endast att framlägga några intryck från ett av de landstormsbefälsutbildningsförband i södra Sverige, som uppsattes under de första kritiska septemberdagarna. Subjektiva intryck äro naturligtvis aldrig av mer än ett högst begränsat värde och ha dessutom en omisskännlig tendens att förändra sig med det alltmer växande avståndet i tid. Något tedde sig nog också annorlunda den 20 september än ett halvt år efteråt, men huvudintrycken kvarstå ännu oförändrade, sådana de inpräntade sig hos den menige landstormsmannen, som på det senaste tiotalet år inte haft andra tankar på militära förhållanden än de som avsändandet av det årliga mönstringskortet möjligen medföra.

Motsvarande utbildningsförband funnos på många ställen, och dit hade beordrats landstormsmän av alla årgångar mellan 35 och 45 år för att utbildas till befäl i landstormen. Tanken är utan tvekan god och riktig. Landstormen har i våra dagar många och viktiga uppgifter sig anförtrodda, och för att kunna på ett tillfredsställande sätt fullgöra de uppgifter som åligga den, behöver den en ganska stor uppsättning befälspersoner. Och det är inte nog med att detta befäl finns till, det måste också vara användbart. Att nu de, som i sin första värnpliktstjänstgöring utbildats till värnpliktigt underbefäl, studenter och andra, äro de som närmast komma ifråga som landstormsbefäl, är klart nog, men att dessa kategorier icke utan vidare äro i stånd att efter fyllda trettiofem år plötsligt föra befäl igen, säger sunda förnuftet. Därtill behövs både mycken repetition och ännu mera nyorientering och dessutom inte så litet rent fysisk uppyckning. Vår värnpliktsorganisation räknar också med detta, men den ordinarie tolvdagarsövningen vid inträdet i landstormen är, hur nyttig den än må vara, svåriligen tillräcklig i kritiska situationer. Dessutom är den en nyhet, som endast kommit två årsklasser till godo. Här ha alltså dessa utbildningsförband sin stora uppgift att fylla, att genom uppövande av inslumrade färdigheter, nödig teoretisk nyorientering och »fältsport» i detta ords enda riktiga betydelse skapa en något så när användbar kår av landstormsbefäl.

Mot urvalsprinciperna vid inkallelserna till denna utbildning kunna väl i stort sett inga berättigade anmärkningar göras. Att man i några fall ställde sig undrande skall inte bestridas, men sådana voro att döma efter erfarenheterna vid mitt förband rent av förvånande få. Andra fall, där vederbörandes lämplighet var god nog men där hans inkallelse medförde kännbara olägenheter på annat sätt, rättades till. Ett par av de inkallade, som visade sig vara inte alltför betydande men ändå ingalunda oväsentliga led i traktens livsmedels-hushållning, blevo hemsända så snart förhållandet klarlagts.

Förläggning, utrustning och förplägnad voro så goda, som man under förhandenvarande omständigheter rimligen kan begära. Vad särskilt mathållningen beträffar, så låg den på ett anmärkningsvärt högt plan. Från andra håll har det klagats just på denna punkt, och det är klart nog, att förhållandena kunna gestalta sig ytterst olika på olika platser. Det är också möjligt, att vi kommo att bli särskilt gynnade, och det är naturligtvis lika oriktigt att generalisera på denna sidan som på den andra. Påpekas bör emellertid, att utspisningen skedde från kokvagn och sköttes av värnpliktig personal, dock med understöd av lottor, vilka här som alltid ådagalade sitt intresse för landstormen och sin beredvillighet till en osjälvisk och ingalunda lätt arbetsinsats.

Mot de goda yttre anordningarna svarade också den anda, som härskade på kompaniet. Den kommer säkerligen att stå som det starkaste minnet från dessa egendomliga septemberveckor. Sammansättningen var mycket heterogen. Män av de mest olika yrken och i de mest skiftande ekonomiska villkor funnos här, men de besjälades praktiskt taget alla utan undantag av samma fasta beslutsamhet att göra det bästa möjliga av situationen, sådan den nu förelåg. Den oro och ängslan som ständigt fanns i bakgrunden gjorde sig mycket starkare förnimbar ute i den civila världen än inom förläggningen. Här visste man, vad man hade att rätta sig efter, och bedömde därför läget kallare.

Voro alltså de yttre förhållandena redan från början gynnsamma nog, så var det under den första tiden desto sämre ställt i ett annat avseende. Det för den militära utbildningen allra viktigaste, nämligen plutonsbefälet, fanns endast i otillräckligt antal. Att utbildningen under sådana förhållanden till en början såg ut att bli tämligen illusorisk, säger sig självt. Visserligen utsågos pluton- och gruppechefer bland de inkallade själva, men leda utbildningen kunde de naturligtvis inte, och att den löjtnant, som var tilldelad kompaniet och som var både intresserad och duglig, skulle ha kunnat ensam sköta ett antal plutoner torde knappt kunna anses rimligt, i synnerhet som plutonerna hade olika utrustning.

Här brast alltså organisationen på en mycket väsentlig punkt. Även detta fel blev emellertid rättat och det blev snabbt rättat. Från och med andra veckans början hade varje pluton sin instruktör, och det sattes igång en metodisk utbildning för att väcka till liv igen insomnade färdigheter från den första värnpliktens tid. De militära

myndigheterna äro värda allt erkännande för valet av instruktörer. Det är säkerligen inte lättare att vara på en gång en god militär och en god elementarpedagog än att inom andra mänskliga verksamhetsområden förena specialistens skicklighet med lärarens konst, men det skall villigt erkännas, att den instruktör, som på ifrågavarande kompani fick hand om utbildningen av den tunga plutonen, fyllde mycket högt ställda anspråk.

Vad själva planläggningen av övningarna beträffar, så var den genomgående förnuftig. Överhuvudtaget stod det alltmera klart för dem av de inkallade, som reflekterade över förhållandena — och det gjorde samtliga — att det ansvariga befälet kände detta sitt ansvar och handlade därefter.

Kom så mot tredje veckans slut meddelandet om att utbildningen skulle avbrytas, kompaniet upplösas och samtliga inkallade resa hem. Meddelandet mottogs givetvis med glädje, det hade varit onaturligt annars. Men samtidigt kunde man inte underlåta att med en viss förvåning taga del därav. Utbildningen klipptes av tvärt utan att fullföljas. Ändamålet med det hela, utbildandet av befäl för landstormen, uppnåddes inte, trots att förutsättningarna för att nå ett ganska gott resultat mänskligt att döma voro synnerligen gynnsamma.

Här måste man fråga sig: Vad var meningen? Blev inte på detta sätt hela utbildningsplanen både militärpedagogiskt och nationalekonomiskt förfelad? En god sak hade den emellertid med sig, nämligen att deltagarantalet vid de frivilliga landstormsföreningarnas utbildningskurser steg. Och så får man väl hoppas, att det hela inte har varit alldeles förgäves.

Krister Hanell.

Den sovjetryska oljan. De senaste månadernas politiska händelser ha förlänat den sovjetryska oljan en alldeles särskild aktualitet. Man ställer sig frågan, huruvida den sovjetryska oljeindustrin har möjligheter till snabb produktionsökning samt huruvida någon större del härav kan komma exporten till godo, ty endast genom ökad produktion kan Sovjetunionens olja få någon betydelse på världsmarknaden. Det är icke avsikten att i denna artikel behandla dessa problem utan i stället företaga en kort kritisk granskning av den sovjetryska oljeindustrins utveckling och förändringar under femårsplanernas tid samt i någon mån redogöra för befintliga tillgångar på olja.

Det kan med säkerhet fastslås, att Sovjetunionen har världens mäktigaste oljereserver. Enligt professor I. Gubkin lära samtliga säkra oljetillgångar uppgå till 3,000 miljoner ton. Om denna siffra är riktig, är Sovjetunionen representerad i världens totala oljeförråd med 32 procent. Senare uppskattningar av Gubkin sluta på 6,000 miljoner ton. I denna siffra ingå emellertid en betydande del endast sannolika tillgångar och den bör därför tagas med största reservation. På andra plats i världsstatistiken placerar sig U. S. A. med 1,750 miljoner ton eller uppemot 20 procent av världens förråd av olja. Sovjet-

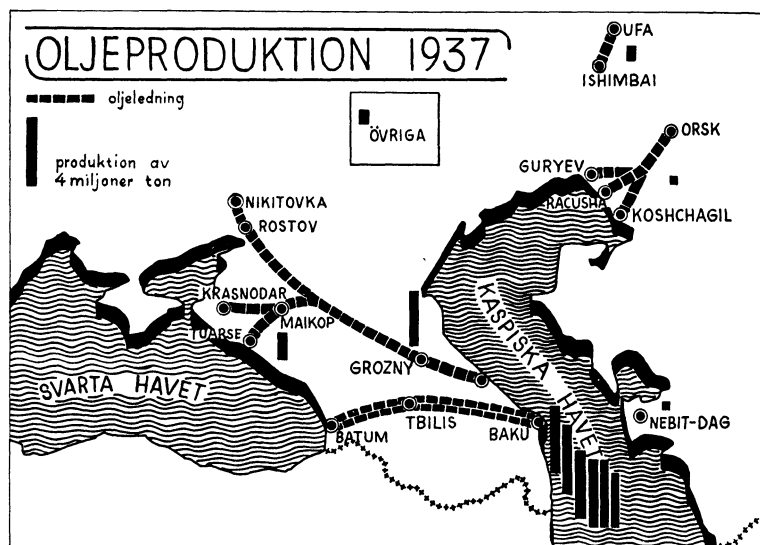
unionen och U. S. A. äro också de enda stormakter, som i händelse av krig äro fullständigt oberoende av oljetillförsel från utlandet. För 1937 var Sovjetunionens andel i världsproduktionen så låg som 10 procent, medan U. S. A. bidrog med ungefär 62 procent. Före det första världskriget var motsvarande siffra för Sovjetunionen över 17 procent. Sedan dess har emellertid Venezuela blivit en svår konkurrent om andra platsen bland världens oljemakter.

De rikaste ryska oljefälten finner man i omedelbar närhet av staden Baku, belägen i Kaukasus invid Kaspiska Havet. Ett bälte av oljekällor börjar vid halvön Apsjeron och sträcker sig på nordsidan av Kaukasus över till Svarta Havet. Inom samma bälte ligga även de näst Baku mest produktiva fälten, Grozny och Maikop. Gubkin uppskattar oljereserverna i Baku till 1,300 miljoner ton samt i Grozny och Maikop till 140 respektive 80 miljoner ton. I runt tal hälften av oljeförrådet skulle alltså vara koncentrerat till detta distrikt. På andra plats kommer Embaområdet (kring floden med samma namn öster om Kaspiska havets nordspets) med 600 miljoner ton eller 20 procent av förrådet. Stora mängder olja ha påträffats i områdena mellan Volga och Ural. Det kan numera anses bevisat, skriver Pravda, att distrikten Petsjora, Krasnokamsk, Isjimbajevo, Samaratal och Emba utgöra en jättelik gördel av oljeförekomster. Övriga mera betydande tillgångar finnas bland annat i Centralasien och på Sackalin.

Redan under tiden före världskriget 1914—18 var den ojämförligt största delen av oljeutvinningen koncentrerad till de kaukasiska oljefälten, i första hand Baku. Oljan exploaterades då i stor utsträckning med hjälp av utländskt kapital och utländska ingenjörer. För närvarande bidraga Bakus oljefält med 75 procent av den totala årsproduktionen. Oljan har en så låg halt av bensin som 5—6 procent, medan till exempel den pennsylvanska oljan håller 30—40 procent. Även i sin kemiska karaktär skiljer sig Bakuoljan från denna. Från Baku transporteras oljan förutom på järnväg även i två parallellt löpande oljeledningar till staden Batum vid Svarta Havet, där liksom i Baku stora raffineringensanläggningar finnas. Från Batum vidarebefordras oljan sjövägen till konsumtionsorterna.

De redan omtalade oljefälten vid Grozny och Maikop leverera 10 respektive 6 procent av årsproduktionen. Samtliga kaukasiska oljefält producera alltså över 90 procent av all olja i Sovjetunionen.

Förekomsterna i områdena mellan Ural och Volga få en alltmera ökad betydelse och man har med optimism redan börjat tala om »det andra Baku». Det största oljefältet i detta nya distrikt är Isjimbajevo, vilket försöksvis utbyggdes 1932. De senaste åren har utvinningen starkt forcerats, då under tiden betydande oljeförekomster kunnat konstateras. Isjimbajevos oljefält står genom en nyanlagd oljeledning i förbindelse med ett raffineringsverk i Ufa. I övrigt saknas oljeledningar men ett flertal äro under byggnad eller planerade. Ural-Volga-distriktet har ett betydligt gynnsammare läge i förhållande till landets stora oljekonsumerande områden än de kaukasiska oljefälten. Att de regerande också tillmäta detta distrikt en stor be-

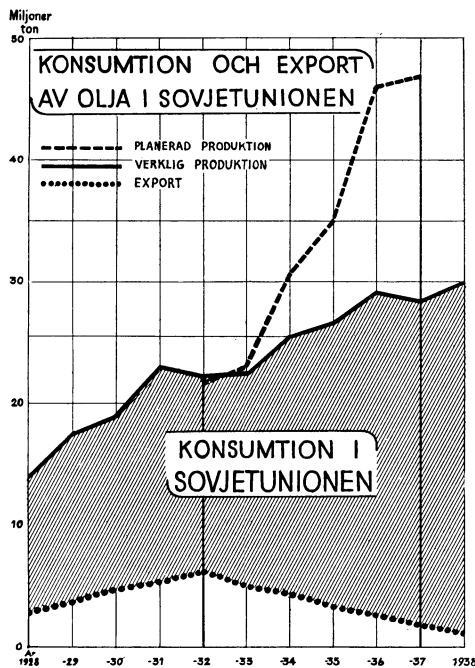

tydelse för framtiden framgår däruv, att den planerade produktionen 1942, den tredje femårsplanens sista år, är 7 miljoner ton. 1939 uppgick produktionen till närmare 2 miljoner ton, däruv 1,4 miljoner ton från Isjimbajevo. Oljan är av ganska hög kvalitet med 30 procent bensin men innehåller samtidigt en stor mängd svavel, vilken vållar svårigheter vid oljans vidare bearbetning. »Economist» påpekar, att Ural-Volga-distriktet otvivelaktigt kommer att spela en allt större roll för varje år och att det har utomordentliga möjligheter att bli ett av världens mest produktiva fält.

Betydelsen av oljefälten vid Emba ligger mera i dess väldiga reserver än i storleken på dess produktion. Utvecklingen inom detta distrikt har gått långsammare än i övriga. Intresset för Emba är förknippat med möjligheterna att tillgodose viktigare industricentras i Ural behov av olja. Av denna anledning har en oljeledning byggts fram till staden Orsk. Årsproduktionen i Emba uppgår för närvarande till över en halv miljon ton.

De rika oljefälten i Baku, Grozny, Emba m. fl. tillhörde före revolutionen olika bolag men beslagtogs av bolsjevikerna utan ersättning. Oljeindustrin gynnades i hög grad av den nya regeringen, eftersom den genom sin export var i stånd att tillföra landet utländsk valuta, som då var ytterst begärlig. Längre fram under femårsplanernas tid investerades också väldiga belopp i denna industri, i runt tal 1,5 miljarder rubel under den första och 4,5 miljarder rubel under den andra femårsplanen. Produktionen har emellertid icke stått i rimlig proportion till dessa kapitalinvesteringar och utvecklingen har varit långsammare än i den övriga världen. Sedan 1913 har världsproduktionen av olja mer än femdubblats medan den sovjetryska produktio-

nen icke mer än tredubblats. Oljeindustrin har sedan den andra femårsplanens början icke något år nått de produktionssiffror, som stipulerats. Under åren 1936 och 1937, för vilka femårsplanen ursprungligen fastställt en produktion av 46,0 respektive 46,8 miljoner ton olja (inkl. naturgas), blevo de verkliga siffrorna 29,2 respektive 29,3 miljoner ton. Vad detta innebär för hela landets näringsliv är lätt att föreställa sig, då behovet av olja ökas oerhört snabbt. Särskilt ställer utvecklingen inom automobil-, flygmaskins- och traktorindustrin stora fordringar på oljeproduktionen. Trots de nedslående resultaten från andra femårsplanens sista år tror man sig kunna driva upp utvinningen till 54 miljoner ton 1942, vilket betyder en ökning med 85 procent jämfört med 1937. Med största sannolikhet kommer man icke att uppnå denna siffra.

Trots att Sovjetunionen har världens största oljeförråd, kan dess oljeindustri icke nå högre produktionssiffror än att hela den utvunna kvantiteten uppsuges inom landet. Den snabba ökningen av den inhemska konsumtionen har till och med haft till följd, att någon import av högt förädlad vara förekommit. Exporten av oljeprodukter steg under första femårsplanen till i runt tal 27 procent av totalproduktionen 1932, utan att under samma tid den egna marknadens behov tillgodosågs. Exporten skedde för övrigt under en prispolitik, som visserligen måste betraktas som ett utmärkt propagandamedel, men som icke var förenlig med kostnader för produktion och distri-

bution. Sedan 1932 har exporten sjunkit katastrofalt och utgjorde 1938 obetydligt mera än 4 procent av produktionen, varför Sovjetunionen icke längre är en faktor att räkna med på världens oljemarknad.

En av de mest påtagliga orsakerna till de svåra motgångarna ligger i de dåliga transportförhållandena. Systemet av oljeledningar äger icke den kapacitet, som erfordras och den transport, som sker på järnväg, vållas oupphörligen svåra avbrott med anledning av bristen på tankvagnar. I början av 1937 lär det ha funnits 3,200 km. oljeledningar, av vilka emellertid mer än hälften hänförde sig till förbindelserna mellan Baku och Batum. Övrig teknisk utrustning är oftast av dålig beskaffenhet. Raffineringen står långt ifrån på samma höga plan som i de kapitalistiska oljeländerna. Den moderna förädlingsprocessen, krackningen, vilken innebär ett nedbrytande av högkokande beståndsdelar i den råa oljan till lågkokande, bensin, infördes betydligt senare i Sovjetunionen än i andra oljeproducerande länder. Under det sista decenniet har man emellertid försökt genomföra en radikal rationalisering av oljeproduktionen efter amerikanskt mönster. Om man på ett förnuftigare sätt ville utnyttja möjligheten att från utlandet erhålla högt kvalificerade ingenjörer och arbetsledare för denna rationalisering vore säkerligen mycket vunnet. De regerande tyckas det sista året på allvar ha fått upp ögonen för vilken vital betydelse oljan har i den sovjetryska ekonomin, vilket bäst visas därav att den 12 oktober 1939 ett speciellt kommissariat för oljeindustrin inrättades under ledning av Sovjetunionens kanske främste organisatör, L. M. Kaganovitj.

Tidigare har framhållits, att den övervägande delen av den olja, som för närvarande exploateras, ligger långt från de stora agrarområdena i de centrala delarna av landet och från viktigare industri-centra, vilka äro de största konsumenterna. De långa transporterna bli givetvis både besvärliga och dyrbara, isynnerhet då dessa till över 40 procent ske på järnväg. De nu mest produktiva fälten kunna alltså icke anses ligga väl till för att täcka landets eget behov. Vad den kaukasiska oljan beträffar är den däremot synnerligen väl lämpad för export över hamnarna på Svarta Havets ostkust, dit ju också ett flertal oljeledningar gå. Ur militär synpunkt måste det förhållandet, att de främsta oljefälten befinna sig i gränstrakterna, innebära en stor svaghet för landet. De stora raffineringsanläggningarna, oljeledningarna och övriga transportmedel äro mycket sårbara vid luftangrepp. Av strategiska skäl söker man därför med alla medel finna nya oljefält utanför Kaukasus, vilket som ovan omtalats även i viss mån lyckats, och förskjuta tyngdpunkten av oljeproduktionen mot öster, mot de inre delarna av landet, för vilka de väldiga avstånden till gränserna äro ett naturligt skydd mot en eventuell fiende.

B. Christiansson.